

Перший моніторинговий звіт (західна частина
України: Чернівецька, Івано-Франківська, Хмельницька,
Рівне, Тернопільська, Волинська та Закарпатська області)
Фінансується Європейським Союзом

Висвітлення теми ВПО в українських ЗМІ (західна частина України)

Листопад 2015

Підготовлено
Асоціацією
Спільний простір (Україна)
і MEMO 98 (Словаччина)

Thomson Foundation
+44 20 3440 2440
46 Chancery Lane
London WC2A 1JE

thomsonfoundation.org

1. ВСТУП

Даний звіт є першим з низки моніторингових звітів, які буде опубліковано в рамках проекту «Регіональний погляд: інтенсифікація висвітлення конфлікту в регіональних засобах масової інформації України», що реалізується Фондом Томсон (Thompson Foundation), Європейським центром журналістики (European Journalism Centre), Асоціацією «Спільний простір», МЕМО 98 та Міжнародним інститутом регіональної преси та інформації.

Головна мета проекту – ослаблення потенційних джерел соціальної напруги через збалансоване висвітлення подій у регіональних ЗМІ, зокрема сприяючи зменшенню соціальної напруги між ВПО та громадами, які їх приймають. Цього буде досягнуто шляхом підвищення рівня неупередженості та якості контенту, а також через покращення співпраці між ЗМІ в Україні, так і за її межами.

Проект передбачає розвиток спроможності своєчасно запобігати провокаціям з боку ЗМІ при висвітленні подій, пов'язаних із конфліктом, за допомогою ретельного моніторингу та оцінки роботи ЗМІ, включаючи висвітлення виборів регіональними ЗМІ. Асоціація «Спільний простір» та МЕМО 98 спільно створили методологію моніторингу представлення внутрішньо-переміщених осіб у ЗМІ та у ході тренінгів, що пройшли у Києві, Львові, Харкові, Дніпропетровську та Одесі, підготували 65 регіональних спеціалістів з моніторингу ЗМІ для проведення якісного та кількісного аналізу представлення у регіональних ЗМІ вищезазначеної теми.

Між 1 та 23 жовтня, команда спеціалістів з моніторингу провела першу хвилю моніторингу ЗМІ, звертаючи особливу увагу на те, як тематика ВПО висвітлюється напередодні місцевих виборів 25 жовтня 2015 р. До вибірки увійшло 207 ЗМІ, що підлягали моніторингу (51 телеканал, 65 друкованих ЗМІ та 91 онлайн-ресурсів), з 24-х областей України, які було об'єднано у 4 регіони: Схід (Донеччина, Луганщина, Харківщина); Захід (Волинь, Закарпаття, Івано-Франківщина, Львівщина, Рівненщина, Тернопільщина, Хмельниччина, Чернівецьщина); Північ-Центр (Сумщина, Чернігівщина, Житомирщина, Вінниччина, Дніпропетровщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина) та Південь (Одещина, Херсонщина, Запоріжжя, Миколаївщина, Крим).

Проект націлений на те, щоб українські регіональні ЗМІ регулярно, глибоко та якісно висвітлювали тему ВПО. Це сприятиме ослабленню потенційних джерел соціальної напруги і більш ефективному розв'язанню проблеми вимушених переселенців в Україні.

Вибірка ЗМІ, що стали об'єктами моніторингу в західних областях України, була доволі репрезентативною і охоплювала 65 медіа-об'єктів цього регіону.

Нижче наведений короткий зміст основних результатів стосовно представлення внутрішньо переміщених осіб обраними ЗМІ:

2. КОРОТКИЙ ЗВІТ

- ★ Медіа західних регіонів належать до тих, які найбільш активно висвітлюють тему ВПО.
- ★ Матеріалам з історіями часто бракує аналітичності та контекстної інформації. Це було особливо неприпустимо, якщо брати до уваги складну природу таких історій. Також майже не існувало глибокого та дослідницького підходу.
- ★ Зразків якісного інформування було небагато, водночас деякі ЗМІ, такі як канал «Студія 3» з Івано-Франківська, у своїх новинах надавали більш системний огляд, куди входили деякі дослідницькі моменти. Крім цього, волинське телебачення транслювало низку програм «Схід і Захід разом» де робився акцент на людському аспекті історій про ВПО.
- ★ У історій не було продовження, часто складалося враження, що ЗМІ розповідає про це випадково, не маючи довгострокового бачення або наміру більш глибокого суспільного обговорення.
- ★ Отримані дані виявили значну кількість історій із порушеним балансом думок, що є порушенням одного з головних стандартів журналістики. Це супроводжувалося поганою роботою з джерелами, браком різноманіття поглядів щодо проблем ВПО в новому соціальному середовищі.
- ★ ЗМІ, які були взяті до моніторингу, показали явну тенденцію презентувати історії, пов'язані з ВПО, у сенсаційній манері, використовуючи їх у контексті виборів, коли проблеми ВПО використовувалися як інструмент для набуття популярності перед голосуванням.
- ★ Хоча випадки мови ворожнечі і дискримінаційного контексту з боку правоохоронних органів були рідкісними, деякі ЗМІ, зокрема у Тернопільській області, використовували доволі критичний і недружній стиль, висвітлюючи події, які мали стосунок до ВПО. >>

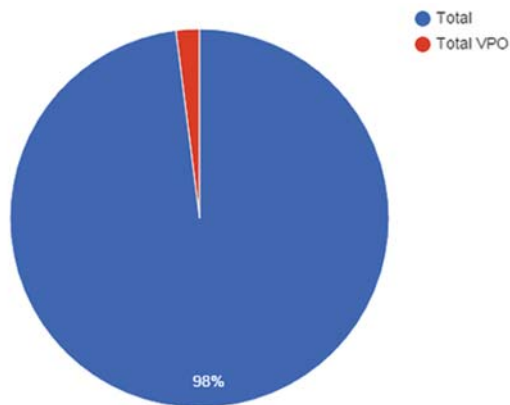

3. КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ

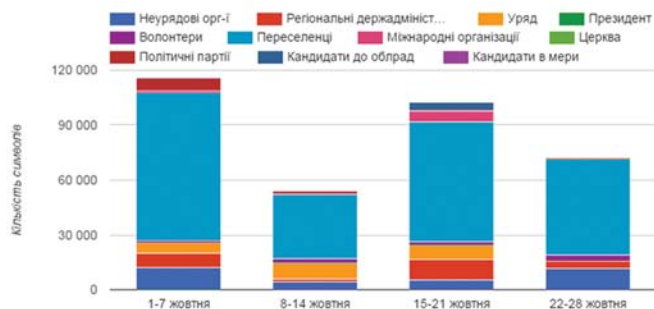
Вибірка ЗМІ, що стали об'єктами моніторингу в західних областях України, була доволі репрезентативною з такими критеріями відбору, як форма власності, потенційна впливовість і рейтинги. У результаті цього вибірка охоплювала 65 найпопулярніших та найрейтинговіших медіа цього регіону, які склалися з:

- ★ 18 місцевих телеканалів: у кожній області обирався один державної форми власності, і один або два великі приватні;
- ★ 26 газет – принаймні одне державне видання і декілька великих приватних із кожної області;
- ★ 21 онлайн-медіа – найбільш популярні веб-сайти новин з кожної області.

Дані моніторингу виявили, що теми пов'язані з ВПО, не приваблювали особливої уваги ЗМІ під час місцевих виборів (частка часу і простору коливається між 2,1% у телеканалів-об'єктів моніторингу до 0,8% у друкованих ЗМІ).

Графік 1. Частка матеріалів про ВПО в загальному новинному контенті ТБ, преси та онлайн-ЗМІ протягом першого періоду моніторингу (1 – 23 жовтня 2015 р.)

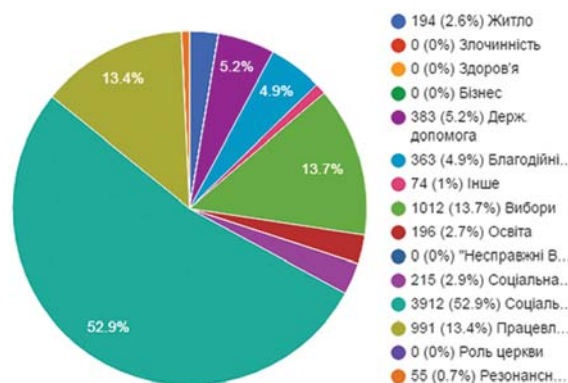

Графік 2. Динаміка висвітлення ВПО упродовж 1–4 тижнів жовтня 2015 р. в розрізі тем.

3.1 ТЕЛЕБАЧЕННЯ

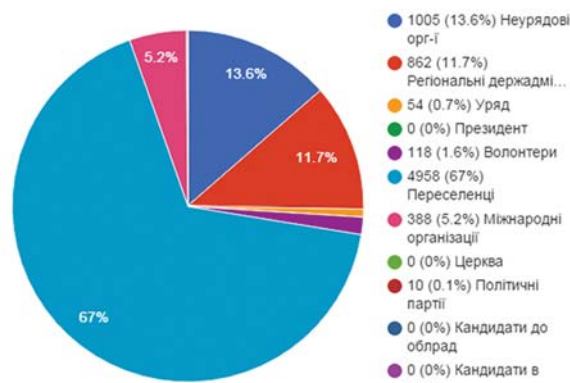
Телевізійні канали-об'єкти моніторингу перед місцевими виборами присвятили у своїх новинних випусках питанням, пов'язаним із ВПО, біля 2,5 годин (8,936 секунд). Це склало близько 2,2% від 115 годин загального ефірного часу (414,686 секунд) програм з новинами, що дає біля 6,5 хвилин на день для усіх 18-ти телеканалів, де було проведено моніторинг, разом, або 22 секунди на один канал на день.

Темами, які висвітлювалися найактивніше, були соціальна адаптація і життя у громаді (52,9% загального обсягу тематики ВПО), працевлаштування (13,4%), право ВПО на участь у голосуванні (13,7%), благодійність (4,9%), державна допомога (5,2%), соціальна напруга (2,9%), освіта і житло (2,7% і 2,6% відповідно).

Графік 3. Частка новинного контенту усіх телеканалів – об'єктів моніторингу, присвячених різним темам у рамках тематики ВПО.

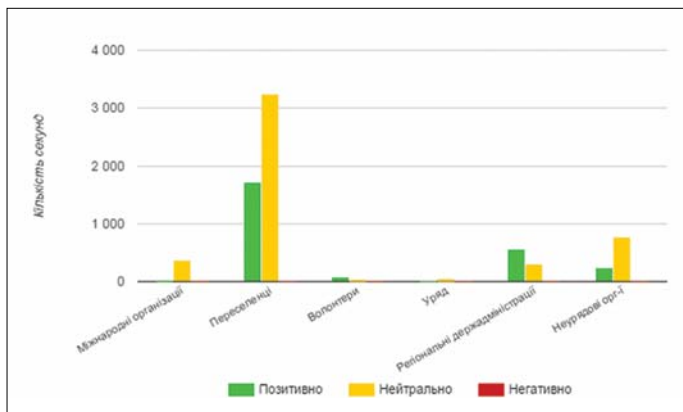
Що стосується суб'єктів моніторингу, найактивніше у рамках загальної тематики ВПО були представлені самі ВПО (67% загального обсягу тематики ВПО); регіональні державні адміністрації (11,7%), громадські організації (13,6%) та міжнародні організації (5,2%).

Графік 4. Частка новинного контенту усіх телеканалів – об'єктів моніторингу присвячених різним суб'єктам у рамках тематики ВПО. >>>

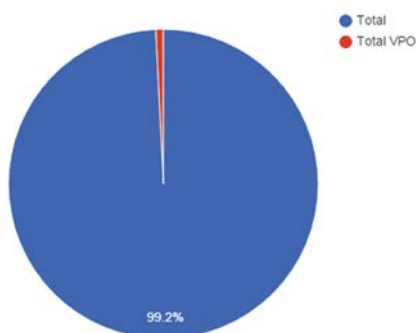
За тональністю журналістських текстів, ВПО було представлено у виключно позитивній або нейтральній манері, критичних або негативних зауважень відзначено не було.

Графік 5. Дані про емоційний відтінок, з яким презентувалися суб'єкти моніторингу, в рамках загальної тематики ВПО на всіх телеканалах-об'єктах моніторингу.

3.2. ПРЕСА

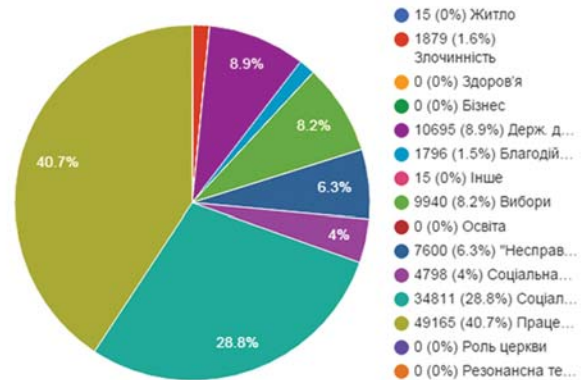
Місцеві газети, які увійшли до вибірки дослідження, продемонстрували у своїх передвиборчих виданнях байдужість щодо тематики ВПО, оскільки ця проблема зайняла лише 0,8 відсотка їх загального обсягу інформаційно-аналітичного контенту.

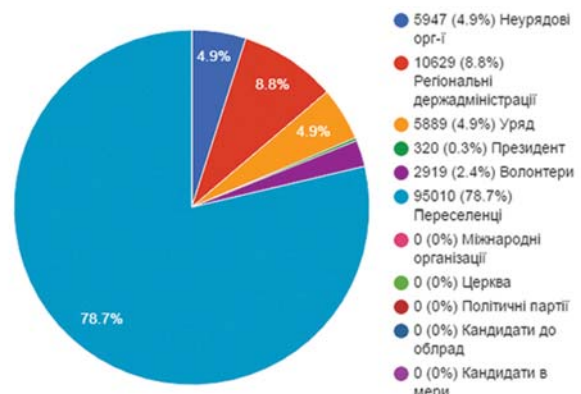
Графік 6. Частка простору, наданого публікаціям ВПО тематики в усіх досліджених друкованих виданнях.

Найактивніше були представлені такі теми, як працевлаштування (40,7% від загального обсягу тематики ВПО), соціальна адаптація і життя у суспільстві (28,8%), а також державна допомога (8,9%), право ВПО на голосування (8,2%), фальшиві ВПО (6,3%). Такі теми, як соціальна напруга (4%), злочинність (1,6%) і благодійність (1,5%) були представлені значно менше.

Щодо суб'єктів моніторингу, домінували самі ВПО (78,7% від загального обсягу тематики ВПО), за ними – регіональні державні адміністрації (8,8%), уряд та НДО (4,9% кожна), волонтери (2,4%).

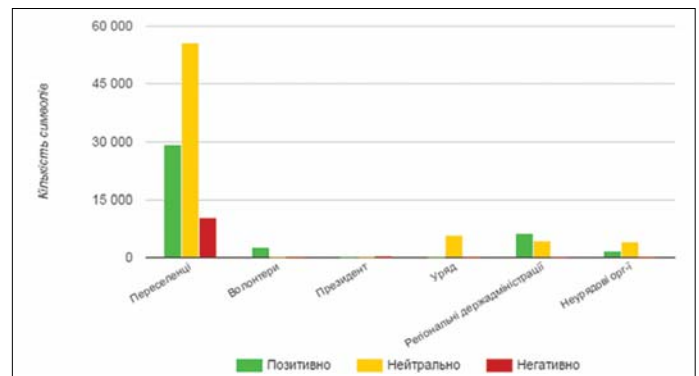

Графік 7. Частка матеріалів в усіх виданнях-об'єктах моніторингу, присвячених різним темам у рамках загальної тематики ВПО.

Графік 8. Частка матеріалів в усіх виданнях-об'єктах моніторингу, присвячених різним темам у рамках загальної тематики ВПО.

Щодо тональності, самі ВПО були представлені переважно у нейтральному та позитивному емоційному тоні з часткою критичної інформації, обсяг якої був вищим, ніж в усіх досліджених суб'єктах узятих разом. Стосовно інших тем, їх тональність була переважно позитивна і нейтральна.

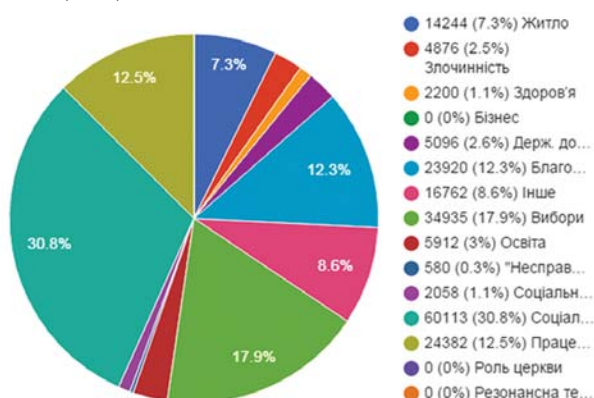

Графік 9. Дані про емоційний відтінок, з яким презентувалися суб'єкти дослідження, в рамках загальної тематики ВПО в усіх друкованих виданнях-об'єктах моніторингу. >>

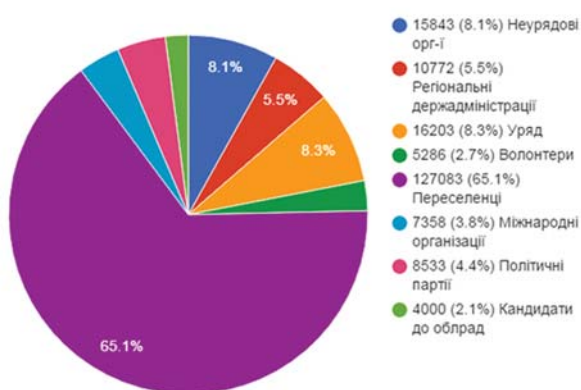
3.3. ОНЛАЙН МЕДІА / ІНТЕРНЕТ ВИДАННЯ

Найбільше уваги онлайн-медіа приділяли питанням соціальної адаптації і життю у громадах (30,8% від загального обсягу), правам ВПО на голосування (17,9%), працевлаштування (12,5%), благодійність (12,3%), проблеми з житлом (7,3%), державна допомога (2,6%) та злочинність (2,5%).

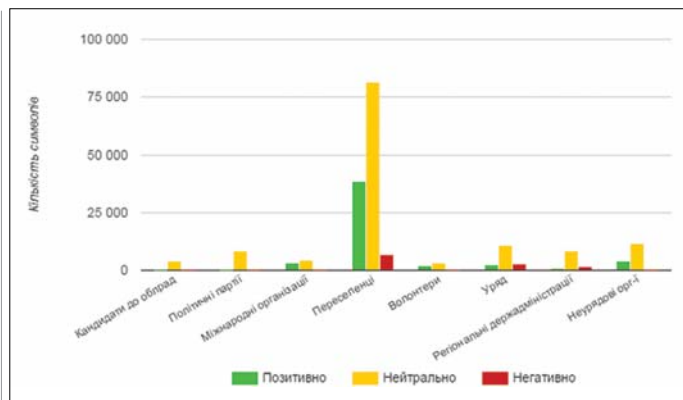
Графік 10. Частки висвітлення різних тем у рамках загальної тематики ВПО усіма онлайн-медіа – об'єктами моніторингу.

З обсягу досліджених суб'єктів, самі ВПО отримали найбільшу частку у матеріалах з тематики ВПО (65,1%). Іншими суб'єктами, що висвітлювалися, були уряд (8,3%), НДО (8,1%) та регіональні державні адміністрації (5,5%).

Графік 11. Частки висвітлення різних суб'єктів дослідження у рамках загального висвітлення тематики ВПО усіма онлайн-медіа вибірки моніторингу.

У публікаціях онлайн-медіа стосовно ВПО як суб'єкта висвітлення переважував позитивний тон. Разом з цим, самі ВПО вони отримали більшу кількість негативного висвітлювання, ніж усі інші досліджені суб'єкти взяті разом. Уряд та регіональні державні адміністрації також отримали частку негативних висловлювань, однак нейтральна тональність домінувала.

Графік 12. Дані про емоційний відтінок, із яким презентувалися суб'єкти дослідження, в рамках загальної тематики ВПО в усіх онлайн-медіа вибірки моніторингу.

4. ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ

Проблеми висвітлення теми ВПО у ЗМІ західних областей України були дещо подібні до ситуації в інших регіонах. Водночас, існують певні особливості. Так дані моніторингу виявили різні недоліки, які порушують норми професійної журналістики: відсутність балансу; прагнення сенсаційності; недобррозумливий контекст; використання теми ВПО під час виборів як засіб привернення уваги; використання людських історій лише заради «таблоїдної» уваги аудиторії; однобічні джерела, відсутність довгострокового бачення, що могло би поставити метою започаткування глибокої громадської дискусії.

Лише поодинокі приклади якісного інформування мали місце.

Так, івано-франківський телеканал «3 студія» оприлюднив серію із чотирьох сюжетів про ВПО. Вони стосувалися соціальної адаптації переселенців на Прикарпатті, а також благодійної підтримки з боку міжнародних організацій та місцевих неурядових громадських організацій. Зокрема 16 жовтня вийшов сюжет «Адаптація переселенців», де йшла дискусія про проблеми психологічної адаптації ВПО на новому місці проживання, а також про житлові умови і матеріальні потреби у зв'язку із зимовим похолоданням.

Низка людських історій була оприлюднена волинським телебаченням у циклі програм «Схід і Захід – разом!», які транслювалися після новин протягом усього періоду проведення моніторингу (1-23 жовтня 2015 р.) Це приклад журналістських матеріалів із людським обличчям, до яких входила якісна аналітична частина – було представлено перспективу зміни поглядів у результаті війни, розкрито різні характери і процес зростання їхньої зрілості. Незважаючи на юний вік, молоді переселенці напрочуд розважливі та серйозні внаслідок результатів військових подій. Деякі ВПО залучаються до військових операцій (дівчата, які допомагають бійцям). Сюжет натякає, що вони вірять: прийде пора, коли війна закінчиться, і вони повернуться до дому на Донбас. >>

Ще один приклад олюдненої історії – у програмі тернопільського каналу телебачення «Вісті ТТБ» (від 1 жовтня 2015 р.) Сюжет розповідав про відзначення Дня літніх людей у будинку для старих с.Петрики Тернопільського району. Автори ідентифікували проблеми людей похилого віку і чітко окреслили їх ситуацію та особисті погляди через інтерв'ю з ВПО.

В усіх трьох газетах Закарпаття також були приклади подібного журналістського підходу, коли в репортажах ішлося про долю людей, які знайшли свій тимчасовий дім у регіоні. Добрим прикладом була стаття у газеті «Новини Закарпаття» під назвою «Щастя бути вчотирьох» (17 жовтня 2015 р.)

Особливою характеристикою ЗМІ Львова, зокрема газети «Високий Замок», було те, що вони часто оприлюднювали позитивні історії про цікавих людей, які є ВПО, однак журналісти вирішили не робити акцент на походженні, наприклад, як в історії про Альону Кошелеву, модель з Луганської області – кандидата від Радикальної партії Олега Ляшко (22 жовтня 2015 р.)

Волинські онлайн-медіа мали тенденцію дотримуватися балансу і уникати сенсаційності. Газета «Волинь пост» – це видання, яке намагається уважніше розглядати суперечливі або складні питання. Тут часто друкувалися «людські історії» часто із серйозними спробами поважного дослідницького репортажу. Водночас моніторингова команда зіштовхнулася з проблемою, яка не дискутувалася активно в інших ЗМІ – медіа Волині доповіли про інший погляд на життя ВПО, на те, що їхні голоси не чують.

Однак було багато випадків репортажів низької якості про ВПО.

Медіа-моніторинг західноукраїнських ЗМІ щодо висвітлення ВПО виявив низку порушень норм професійної журналістики: відсутність балансу; прагнення сенсаційності; недобррозумілий контекст; використання теми ВПО під час виборів як засіб привернення уваги; використання людських історій лише заради «таблюдної» уваги аудиторії; односторонні джерела, відсутність довгострокового бачення, що могло би поставити метою започаткування глибинної громадської дискусії.

Деякі ЗМІ висвітлювали тему ВПО або у дуже маргінальній манері, або ігнорували її повністю. Державні телеканали «Тиса-1» та «М-студіо» на Закарпатті надавали дуже мало уваги проблемам ВПО, а телеканал «Львів ТБ» зовсім не торкався теми ВПО. Деякі друковані ЗМІ Західної України стоять перед подібними професійними труднощами. Аналізуючи роботу газети «Галичина», наприклад, моніторингова команда помітила, що газета публікує багато неоригінальної інформації, офіційні оголошення та політична реклама досягали 20% загального обсягу дозволеного законом. Нажаль, ВПО рідко надавалася увага,

THOMSON FOUNDATION/OLENA SABOVNIK

часто баланс було порушено. Був випадок, коли вони оприлюднили матеріал з використанням недобррозумілої мови, який базувався на припущеннях та не провірених ствердженнях: 13-го жовтня газета опублікувала статтю з заголовком «Все під контролем ФСБ», в якій ВПО було звинувачено як агентів ФСБ: «Двом іншим мешканцям Луганську, яких логічно підозрювати у співпраці з секретними службами, «вдалося» оселитися у місті Галичина, щоб працювати...».

Деякі телеканали висвітлювали тему ВПО у переважно критичній манері. Тернопільський телеканал «ТБ-4» повідомив спільноті про роботу муніципальної соціальної служби (1 жовтня 2015 р.), зазначивши той факт, що соціальні служби Тернопільської міської ради працюють окрім інших питань з проблемами, пов'язаними з ВПО. Репортаж повідомляв про те, що місцева влада вкрай перевантажена документацією державних субсидій, і що питання з ВПО це вже занадто.

Ще одним прикладом є Івано-Франківський веб сайт «www.firtka.if.ua», який подав передрук із іншого джерела (16 жовтня 2015 року) під заголовком «Переселенці не поспішають шукати собі роботу на Прикарпатті». Тут наведено цитату першого заступника керівника регіонального штабу щодо роботи з ВПО в Івано-Франківську Лесі Аронець: «Нажаль, їх активність у пошуку роботи є дуже низькою. Одного разу була можливість влаштуватися на підприємство, де була зарплата у п'ять тисяч гривень та безкоштовний проїзд. На неї мені відповіли: «Так це ж треба пахати!»

Контекст ворожнечі було також помічено у матеріалах Тернопільського веб-сайту «За Збручем» від 7 жовтня (www.zz.te.ua)¹. У матеріалі з посиланням на сюжет у новинах ТСН йшлося про відому волонтерку, яка свого часу стала одним із символів Майдану, Лізі Шапошник із Донеччини. Минулого року вона оселилася на Тернопільщині і почала організувати хостел для реабілітації учасників АТО. Однак так сталось, що молода жінка залишила і цю справу, і Тернопільщину у

пошуках кращого життя. Однак залишилось запитання звітності: куди поділися зібрані на хостел кошти? Сайт посплався на інформацію центрального каналу, яка представляє переселенку в негативному контексті, однак не спробував привести її особистий погляд, або інші точки зору, щоб зрівноважити матеріал про те, що трапилося протягом її перебування у м.Тернопіль. Відтак у місцевих жителів залишилося однозначно негативне сприйняття жінки. І це не перша публікація негативної тональності про цю героїню як на сайті «За Збручем», так і в місцевому інтернет-просторі.

В іншому репортажі від 13 жовтня з подібним контекстом, сайт оприлюднив матеріал про те, як в одну з тернопільських шкіл вимушені були викликати міліцію через спробу без дозволу пройти на її територію дідуся одного з учнів, який приїхав з Донбасу. І хоч потім повідомлялося, що після перевірки особистих даних, чоловіка відпустили, бо жодної загрози для дітей він не становив, негативний контекст залишився, а матеріал був однобічним.²

Часто ВПО згадувалися саме в контексті виборів. Зокрема у волинських газетах «Волинь-Нова» та «Відомості» (6 жовтня 2015 р.) йшлося про те, що ВПО не мали на цьогорічній виборчій кампанії права голосу, через недосконале законодавство. Також про вибори йшлося у програмі чернівецького телеканалу МТРК «Чернівці». А саме про неможливість для ВПО взяти участь у голосуванні. Вони повідомили про результати круглого столу НДО (1 жовтня 2015 р.). Однак, журналісти використовували некоректну термінологію у заголовку і написах під фото, коли йшлося про ВПО та біженців.

Були випадки використання теми ВПО для ведення виборчої кампанії. Івано-франківський Інтернет-сайт «www.kurs.if.ua» висвітлював тему ВПО через цитування одного з кандидатів на посаду Івано-Франківського міського голови Ігоря Насалика (з блоку Петра Порошенко «Солідарність»). Так в статті «Іванофранківці самі формують мою програму дій на посаді мера – Насалик» (5 жовтня 2015 року) згадано про зустріч цього кандидата із ВПО, які проживають в Івано-Франківську.

Ще один приклад, новинні львівські інтернет-видання Zahid.net, Gal.info та «Львівський портал» тематично широкі, працюють з інформацією не лише львівського регіону, а й інших західних областей. Проте про ВПО тут було лише 11 повідомлень протягом усього часу. Gal.info інформував своїх читачів про труднощі, з якими стикаються люди, які вимушено залишили свої домівки. Однак репортаж під назвою «Проблеми ВПО потребують стратегічних рішень – Мирослав Хом'як» має ознаки PR-кампанії, викликаючи питання щодо незалежності порталу (з неофіційних джерел відомо, що цей політик та бізнесмен є одним із власників цього порталу). У репортажі журналісти використали пряму мову Мирослава Хом'яка (кандидата від партії «Наш край») з наступною агітаційною риторикою: «ми зробимо все можливе, щоб Львів став новим домом для мешканців Криму, Луганська та Донецька».

Незважаючи на юний вік, молоді переселенці напрочуд розважливі та серйозні внаслідок результатів військових подій. Деякі ВПО залучаються до військових операцій (дівчата, які допомагають бійцям). Сюжет натякає, що вони вірять: прийде пора, коли війна закінчиться, і вони повернуться до дому на Донбас.

ВПО було зневажливо представлено у репортажі (9 жовтня) про зустріч Олега Барни, (народного депутата від Тернопільщини, «Блок Петра Порошенка»), з німецько-українською міжпарламентською групою на чолі з К. Г. Вельманом у конференц-залі Верховної Ради України. Була наведена цитата депутата: «підприємство ЄС про те, щоб переселенці брали участь у місцевих виборах є безпідставним, тому що ми надали їм допомогу, житло, роботу і зробили все, щоб змусити агресора залишити територію, щоб ці люди могли повернутися до своїх домівок».⁴

THOMSON FOUNDATION/HROMADSKIE DISPLACED PROJECT

Низка видань висвітлювали тему «фальшивих ВПО». В «Рівне експрес» зробили це за допомогою передруку. Стаття «Видаючи себе за дідуся з трагічною долею з Донецька, аферист наживався на милосерді українців» є повністю перекладеним передруком із газети «Факти». Чернівецька газета «Погляд» також зверталася до теми фальшивих ВПО: публікація про життя на звільнених територіях (Лисичанськ) та «пенсійний туризм» жителів Криму, які реєструються як ВПО, а фактично проживають в Криму. Тележурналісти «Рівне ТБ» намагалися включити цю теми у низку передач, використовуючи «штатних» ВПО – ті ж самі обличчя в різних репортажах (в одному ВПО одержує державну допомогу, в іншому той самий чоловік дає коментарі щодо іншого питання).

У закарпатських онлайн ЗМІ 80% матеріалів про ВПО – передруки. Решта – власний продукт, переважно – інтерв'ю з переселенцями та їхні коментарі. Журналісти не зробили більш аналітичного підходу, часто покладалися на факти офіційних установ чи НДО, які працюють з ВПО, наприклад «Закарпаття-Донбас». ●

¹ <http://zz.te.ua/skandalna-volonterka-znov-opynylasya-v-tsentri-uvahy-video/>

² <http://zz.te.ua/u-ternopilsku-shkolu-vyklykaly-militsiyu-cherez-didusya-z-donbasu/>

³ <http://zz.te.ua/u-ternopil-pryjihala-sche-odna-simya-z-donbasu/>

⁴ <http://poglyad.te.ua/podii/oleh-barna-nimechchyna-yak-lider-evrosoyuzu-povynna-na-lyshe-prodovzhyty-a-j-poslytyty-ekonomichnyj-tysk-na-rosiyu/>